

Janko Prunk*

Salus revolutiae, ultima lex

IZVLEČEK

Ruski boljševiki, predvsem njihov voditelj Vladimir Iljič Uljanov Lenin, so spremenili osnovno Marxovo predstavo, da bo socialistično revolucijo izvedel industrijski proletariat, ko bo dovolj številen in se bo povzpel do razredne zavesti. Njihovo vodilo je bilo, da lahko majhna, čvrsto centralistično organizirana stranka nadomesti proletariat v izvedbi revolucije. Boljševiki so fetišizirali revolucijo. Na svojem kongresu v Londonu leta 1903 so v resolucijo zapisali nesrečno tezo, ki je imela hude posledice za socializem: »Salus revolutiae, ultima lex.« Ta je, če bi strankini voditelji tako sklenili, v prid revolucije dovoljevala omejitev in oškodovanje temeljnih meščanskih pravic, svobode in nedotakljivosti človekove osebe. Na taki ideološki podlagi so boljševiki leta 1917 osvojili oblast. Kratka oznaka boljševističnega režima bi lahko bila vsestranski revolucionarni voluntarizem, ki ga je izvajala ena sama politična boljševiška stranka. Vse druge so prepovedali. Po zatrtem uporu mornarjev in delavcev v Kronstadtu marca 1921 je boljševiški režim predstavljal le strankarsko birokratsko elito, čeprav se je s spretno intenzivno propagando poskušal prikazovati kot delavska vlada v delavski državi. Tej propagandi so nasedali mnogi levičarski revolucionarni delavci pa tudi tako usmerjeni intelektualci, organizirani v komunističnih strankah, ki so dolga leta verjeli v delavsko naravo sovjetskega sistema in sledili politiki Sovjetske zveze.

Ključne besede: oktobrska revolucija, Vladimir Iljič Uljanov Lenin, Lev Davidovič Trocki, boljševizem, totalitarizem, Rosa Luxemburg, začetek »sodobne zgodovine«

ABSTRACT

SALUS REVOLUTIAE, ULTIMA LEX

The Russian Bolsheviks and their leader Vladimir Ilyich Ulyanov Lenin altered the fundamental Marx's supposition that the socialist revolution would be carried out by the industrial proletariat once it was numerous enough and as soon as it achieved class consciousness. The Bolshevik guideline was that a small, tight-knit centrally-organised political party could replace the proletariat in the realisation of a revolution. The Bolsheviks

* Dr., redni prof. v pokoju, znanstveni svetnik, Meškova 11, SI-1000 Ljubljana

fetishized the Revolution. At their congress in London in 1903, they included a very unfortunate thesis in their resolution – “salus revolutiae, ultima lex” – allowing for the restriction and breach of the fundamental citizens’ rights, freedoms, and inviolability of human life in the name of the revolution, should the Party leaders so decide. This would eventually have severe consequences for socialism. On such ideological grounds, in 1917 the Bolsheviks took over the power. The Bolshevik regime could be labelled, in short, as universal revolutionary voluntarism carried out by a single political Bolshevik party. All other parties were forbidden. After the uprising of sailors and workers in Kronstadt had been stifled in March 1921, the Bolshevik regime only represented the bureaucratic elite of the Party, even though it attempted to present itself, by means of cunning and intense propaganda, as a government of workers in a state of workers. Many leftist revolutionary workers as well as leftist intellectuals organised in the Communist Parties fell for it, and kept believing in the workers’ nature of the Soviet system as well as adhering to the Soviet Union politics.

Keywords: October Revolution, Vladimir Ilyich Ulyanov Lenin, Lev Davidovich Trotsky, Bolshevism, totalitarianism, Rosa Luxemburg, the beginning of “contemporary history”

Ruski boljševizem je idejni dedič evropske revolucionarne strasti, ki se je razmahnila v drugi fazi francoske revolucije v času jakobinske diktature v letih 1793–1794, ki pa so jo boljševiki pripojili na slabo razvito rusko meščansko družbo v začetku 20. stoletja. Boljševiki, ki so izhajali iz nerazvite, reformno nesposobne ruske družbe, so v marksizem, ki se je od konca 19. stoletja že vse bolj reformistično usmerjal in vsaj v praksi opuščal svojo idejo o revoluciji, vnesli nekaj tipičnih ruskih elementov: nasilno anarhistično teorijo in prakso, v kateri ni bilo demokratične tradicije.¹

Ruski boljševiki, predvsem njihov voditelj Vladimir Iljič Uljanov Lenin, so spremenili osnovno Marxovo predstavo, da bo socialistično revolucijo izvedel industrijski proletariat, ko bo dovolj številen in se bo povzpел do razredne zavesti. Leninovo stališče je bilo, da lahko majhna, čvrsto centralistično organizirana stranka, nadomesti proletariat v izvedbi revolucije. Boljševiki so fetišizirali revolucijo. Na svojem kongresu v Londonu leta 1903 so v resolucijo zapisali strašno nesrečno tezo, ki je imela hude posledice za socializem: »Salus revolutiae, ultima lex«. Ta je, če bi strankini voditelji tako sklenili, v prid revolucije dovoljevala omejitev in oškodovanje temeljnih meščanskih pravic, svobode in nedotakljivosti človekove osebe. Takšen sklep je formulirala prav kulturna oseba ruskega marksizma, ki so ga cenili na Zahodu, Gregorij Plehanov. Po boljševiškem udaru oktobra 1917 je opustil takšno stališče, toda Lenin ga je brez pomislekov sprejemal in uporabljal v politični praksi. To stališče

1 Angleški zgodovinar marksistično komunistične orientacije Eric Hobsbawm to dejanje visoko vrednoti kot prispevek boljševikov k neposredni rešitvi »bistvenega elementa v marksizmu – revolucionarnosti«, ki je v tistem času že zamirala. To je jasno povedal leta 1982 na konferenci zgodovinarjev mednarodnega delavskega gibanja v Linzu.

se je gledovalo po Françoisu-Noëlu Babeufu, Louisu Augustu Blanquiju in Pjotru Nikitiču Tkačovu in se je bistveno razlikovalo od praktičnega programa večine evolucijsko usmerjenih zahodnih socialistov s konca 19. stoletja. Ta razlika je bila odločilna in označuje rojstvo neke nove dobe.²

S takšno ideološko podlago so ruski boljševiki dočakali izbruh prve svetovne vojne. Lenin je v izgnanstvu v Švici že zgodaj izoblikoval oceno, da je nastopila kriza imperializma in celotnega kapitalizma, ki jo je treba izrabiti za vseevropsko revolucijo. V Švici je začel zbirati leve protivojne socialiste iz evropskih držav. Odzvala pa se jih je le peščica, saj so socialnodemokratske stranke vztrajale v patriotizmu, II. internacionala pa je razpadla. Lenina so najbolj razočarali nemški socialni demokrati, ki so bili največja in najbolj vplivna stranka v internacionali in se niso odločili za revolucijo. V prvih letih vojne je bilo navdušenje zanjo med prebivalci vseh v spopad vključenih evropskih držav veliko in tega so se socialisti zavedali.

Nove razmere so nastale iz izbruhom revolucije ljudskih množic v Rusiji februarja 1917 (po julijanskem koledarju). Revolucija je odnesla nesposoben carski režim in carja. Na oblast so prišle meščanske stranke, ki so imele oporo v izobraženstvu, po rusko imenovanem inteligencija, to je v tistem izobraženstvu, ki je hotelo v politiko, pa zanjo ni imelo nobenih izkušenj. Nova začasna vlada, ki jo je podpirala tudi delavska reformistična stranka menjševikov, je naredila nekaj usodnih napak. Na prigovarjanje antante je ostala v vojni in po vrsti doživljala vojaške poraze. Na notranjem področju pa je zgolj razmišljala o reformah, agrarni, socialni in upravni, ter odlagala volitve v ustavodajno skupščino. Tako ravnanje in zaradi skoraj kolapsiranega transporta vsakršno pomanjkanje življenjskih sredstev sta politično krizo v Rusiji še poglobila. Začasna vlada je z odpuščanjem carskih uradnikov skoraj razbila državni aparat. V ta vakuum so stopili delavski in vojaški sveti – sovjeti, ki so spontano ustanavljali organe delavcev v podjetjih, mestnih četrtih in vojaških enotah. Ustanavljale so jih vse delavske in malomeščanske stranke, med njimi prav vneto najmanjša, boljševiška. V strukturi prebivalstva je bilo v Rusiji leta 1917 le 10 odstotkov delavstva. Razen v velikih centrih, npr. v Petrogradu, kjer so bili veliki moderni industrijski obrati, je bilo socialno in kulturno neosveščeno.

Boljševiki so imeli v začetku leta 1917 le 23.600 članov, od tega 60 odstotkov delavcev. Znatno številčnejši so bili eseri (socialni revolucionarji) z okoli 100.000 članov. Največji vpliv so imeli med vojaki in kmeti. Menjševiki, ruska inačica reformističnih zahodnoevropskih socialistov, so imeli maja 1917 45.000 članov. Njihovo oporišče so bili industrijski delavci in mala buržoazija.³

Aprila 1917 se je z nekaj svojimi sodelavci iz Švice vrnil voditelj boljševikov Lenin. Nekaj dni po vrnitvi je na prvi konferenci boljševiške stranke nastopil z referatom (aprilske teze), v katerem je stranko pozval, naj nadaljuje revolucijo in odstrani meščansko vlado, vso oblast pa naj v svoje roke prevzamejo sovjeti. V aprilskih tezah

2 Isaiah Berlin, *Freiheit: vier Versuche* (Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag, 2006), 84–86.

3 Nikola Popović, »Predgovor,« v: Aleksandar Rabinović, *Boljševici dolaze na vlast: revolucija 1917. u Petrogradu* (Beograd: Vuk Karadžić, 1982), 34.

je orisal, kakšna bo sovjetska socialistična oblast po zmagi socialistične revolucije. Na kratko: razpustili bodo vojsko in ustanovili ljudsko milico, zaplenili banke in jih združili v eno samo narodno banko pod nadzorom sovjeta. Vsa oblast bo pripadla delavcem in delo bo zaščiteno. Ta boljševiški program ni mogel nagovoriti širših, predvsem kmečkih množic, zato je Lenin tezam dodal točke o takojšnjem končanju vojne, sklenitvi miru in agrarni reformi, ki bo kmetom dala veleposestniško zemljo. Zlasti ti dve točki sta boljševikom prinesli priljubljenost in njihov vpliv je začel rasti. Lenin je postal odločilen človek v Rusiji.

In kakšen je bil človek, ki je dal revoluciji pospešek? Richard Pipes, eden najbolj poučenih in prodornih zgodovinarjev ruske zgodovine, je Lenina primerjal z Maximilienom Robespierrom: »V svojem mišljenju je politiko pojmoval kot vojskovanje. Razlikoval je samo dobre in slabe državljane, med katerimi ne more biti kompromisa, ampak le popolna kapitulacija ali celo uničenje.«⁴

Na prvem vsruskem kongresu sovjetov v začetku junija 1917 so bili boljševiki še v precejšnji manjšini. Imeli so le 105 sedežev v primerjavi z 285 sedeži eserov in 248 sedeži menjševikov. Toda pred svojimi socialističnimi tekmeci so imeli več prednosti. Poleg njihovega edinstvenega statusa, edine alternative obstoječemu stanju, in prav tako edinstvene paravojaške organizacije (edini so imeli svojo Rdečo gardo), si pozornost zaslužita še dve drugi prednosti: »V nasprotju z menjševiki in eseri, ki so imeli polna usta revolucionarnih gesel, a so se splašili, ko so morali delovati v skladu z njimi, so boljševiki svoj program vzeli dobesedno. Zato so lahko pokazali svoje socialistične tekmece kot licemerce, sebe pa kot vest revolucije.«⁵ Odlični Pipes morda pretirava s poudarjanjem bojzljivosti eserov in menjševikov. Njihova zadržanost do revolucionarnega nasilja je bila tudi posledica njihovih pomislekov, kakšno stanje bo ustvarila zmaga revolucije.

O oktobrski revoluciji obstaja obilica zgodovinske literature. Do propada ruskega boljševiškega sistema je bilo zgodovinopisje močno polarizirano. Simpatizerji boljševiškega sistema so si na vse načine prizadevali povečevati oktobrsko revolucijo in so izbirali takšna dejstva, ki so to potrjevala. Nasprotniki sistema, ki so to lahko počeli izven Sovjetske zveze, pa so na revolucijo gledali odklonilno in izbirali temu primerna dejstva. Od začetka osemdesetih let imamo o revoluciji številna objektivna, na dokumentih temelječa dela, ki natančno prikazujejo in ocenjujejo potek dogajanja pred, med in takoj po revoluciji.⁶

Revolucionarnemu razpoloženju množic so pomagale tudi močno anarhične razmere v državi. Na podeželju je potekala spontana agrarna revolucija. Kmetje brez

4 Richard Pipes, *Kratka zgodovina ruske revolucije* (Ljubljana: Študentska založba, 2011), 131.

5 Ibid., 156.

6 Pri pisanju prispevka sem se največ opiral na najbolj celovite preglede Aleksandra Rabinoviča, *Boljševici dolaze na vlast* (Beograd: Vuk Karadžić, 1982), Manfreda Hildermeierja, *Die Russische Revolution 1905–1921* (Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1989), Waltherja L. Berneckerja, *Europa zwischen den Weltkriegen 1914–1945* (Stuttgart: UTB, 2002), predvsem pa na prodornega angleško-ameriškega zgodovinarja Richarda Pipesa in njegovo knjigo *Kratka zgodovina ruske revolucije* (Ljubljana: Študentska založba, 2011). Knjiga ni nič kaj kratka in Pipes je v njej strnil svoje veliko znanje o ruski zgodovini, ki nam omogoča doumeti revolucijo, to nenavadno izvorno rusko dejanje. Knjigi je dodana spremna beseda slovenskega zgodovinarja ddr. Igorja Grdine, odličnega poznavalca ruske zgodovine in temeljnih problemov ter spletnih dilem zgodovinske vede, ki še obogati že tako dobrega Pipesa.

ali s premalo zemlje so zasedali veleposestniško zemljo in zemljo samostojnih kmetov. Pri posestniških krogih je, podobno kot v prvem obdobju francoske meščanske revolucije, zavladal strah pred anarhijo. Medtem ko je francoska ustavodajna meščanska skupščina avgusta 1789 z zakonom o zemljiški odvezi pomirila kmete, se v Rusiji vladi to ni posrečilo. Njenemu kmetijskemu ministru Viktorju Mihajloviču Černovu, ki je bil tudi predsednik stranke eserov, z zakonom o agrarni reformi ni uspelo urediti agrarnega vprašanja. Njegov poskus je naletel na odpor vladnih meščanskih partnerjev. Na to so kmetje odgovorili z zmanjšanjem pošiljanja hrane v mesta.⁷

Pomanjkanje hrane v mestih je med širokimi nižjimi sloji zaostriło revolucionarno razpoloženje. To je bila voda na mlin boljševikov. Stopnjevali so propagando proti vojni in za dodelitev zemlje kmetom. Razpoloženje proti vladi in njenemu predsedniku, eseru Aleksandru Kerenskemu, se je junija 1917 še stopnjevalo zaradi poloma ruske ofenzive na jugozahodnem bojišču. Vojska je začela razpadati. Zato so boljševiki 3. julija 1917 s pomočjo Rdeče garde in polka mitraljezcev, ki je bil pod njihovim vplivom, z revolucionarnim udarom poskusili prevzeti oblast. Temu so nasprotovali menjševiki in eseri, vojaške enote v Petrogradu pa udara niso podprle. Vlada je aretirala nekaj boljševiških voditeljev, drugi so se poskrili, Lenin se umaknil celo na Finsko.

Politični položaj v državi se je še naprej slabšal in postajal vse bolj anarhičen. Predsednik vlade Kerenski, neke vrste reformistični socialist, je položaj napačno ocenjeval. Bal se je političnega udara desnice in je neosnovano domneval, da ga namerava izvesti poveljnik vojske general Lavr Georgijevič Kornilov. Zato ga je odstavil in bil pripravljen na sodelovanje z boljševiki. Ti pa so imeli svoj načrt: z revolucionarnim udarom čim prej odstaviti začasno koalicijsko vlado in prevzeti oblast v imenu sovjetov. Vseruski izvršni komite sovjetov pa je takšno politično dejanje zavrnil.⁸

Boljševiki so nato septembra 1917 vse svoje upe stavili na petrograjski sovjet, v katerem so postali najmočnejša stranka. Nameravali so ga razglasiti za novo revolucionarno vlado, a so zmerni socialisti tudi to zavrnilo. V tem času so boljševiki dobili večino še v moskovskem sovjetu delavskih in vojaških delegatov. Toda nekaj vodilnih boljševikov, med njimi najbolj ugledna Grigorij Jevsejevič Zinovjev in Lev Borisovič Kamenjev, je začelo dvomiti o smiselnosti in možnosti revolucionarnega udara, s katerim bi v imenu sovjetov prevzeli oblast.

Nasprotno pa je Lenin vztrajal pri revolucionarnem udaru in z vso silo svoje spretno agitacije pritiskal na člane sovjetov, predvsem na svoje boljševike, da se odločijo za nastop proti vladi. Na seji boljševiškega Centralnega komiteja (CK) 16. oktobra 1917 je imel govor, v katerem je zavrnil trditve nekaterih članov, da je revolucionarno razpoloženje množic upadlo. Potem je jasno izrazil svoj temeljni nazor o množici: »Mi se ne moremo ravnati po razpoloženju množic, ki je spremenljivo in

7 Bernecker, *Europa zwischen den Weltkriegen*, 122.

8 Rabinovič, *Boljševici dolaze na vlast*, 237.

ga je težko oceniti. Množice so pred nedavnim izrazile boljše vikom svoje zaupanje in ne pričakujejo od njih samo besed, ampak dejanj, odločno politiko, kot je nasprotovanje vojni in boj zoper gospodarske motnje.« Potem je podal lažno izjavo, da namerava začasna vlada predati Petrograd Nemcem, da bi preprečila revolucijo. »Zato je treba sedaj takoj, brez odlaganja, prevzeti oblast in to pomeni oboroženo vstajo. Vsak izgubljen dan bi bil lahko usoden. Zgodovina nam ne bo oprostila, če ne prevzamemo oblasti sedaj.«⁹ Ta Leninov govor, poln temeljnega boljše vikškega podcenjevanja množic v prid izvedbe načrtov strankinega vodstva, in revolucionarna volja za oboroženo akcijo sta bila ključna pri odločitvi za nasilen obračun z začasno vlado. Mnogi zgodovinarji so mnenja, da je bila pri tem res odločilna Leninova vloga, da brez njega ne bi bilo oktobrskega udara, ki so ga boljše vikiki nato stilizirali v delavsko socialistično revolucijo.

V naslednjih dneh je Lenin vložil vse svoje sile, da bi v delavskih in vojaških sovjetih v Petrogradu in okolici zagotovil zadostno podporo za revolucionarni udar na začasno vlado in ad hoc zbrane meščanske politike in zmerne socialiste v tako imenovanem predparlamentu. Ta naj bi pripravil volitve v ustavodajno skupščino. Operativna izvedba udara je bila zaupana vojno-revolucionarnemu komiteju petrogradskega sovjeta, ki ga je vodil Lev Davidovič Trocki. Ta se je izkazal za odličnega in prepričljivega mobilizatorja, ki mu je za udar uspelo pridobiti veliko večino sovjetov v vojaških enotah v prestolnici in okolici ter v velikih pomembnih industrijskih obratih.

Lenin se je namenil izvesti revolucionarni udar in aretirati vlado neposredno pred zasedanjem vseruskega kongresa sovjetov 25. oktobra 1917 zvečer. Delegate, predvsem tiste zmerne, je nameraval postaviti pred izvršeno dejstvo, da so začasno koalicijsko vlado aretirali, vsa oblast pa je v rokah sovjetov, zato mora kongres to dejstvo le še formalno potrditi.¹⁰

Spopad med obema taboroma, začasno vlado in boljše vikiki, ki nista bila pripravljena na kompromis, ampak na nasilen obračun, se je začel dopoldne 24. oktobra 1917. Tedaj sta policija in odred kadetov oficirske akademije na ukaz začasne vlade zavzela delavsko tiskarno *Trud*, kjer so tiskali glavne revolucionarne časopise. Na to je že popoldne odgovoril vojno-revolucionarni komite s protinapadom sebi zvestih čet in Rdeče garde ter zavzel tiskarno. Vojnemu komiteju je uspelo ohraniti odprte mostove na Nevi, čez katere so lahko revolucionarni delavci in vojaki iz severnih delov mesta prihajali v center mesta. Začasna vlada je bila onemogočena, vojaštvo v mestu nameščenih polkov ji je odreklo poslušnost in se pridružilo vojno-revolucionarnemu komiteju, to je revoluciji. Revolucionarji so že zvečer, 24. oktobra 1917, in nato ponoči zasedli pomembne strateške točke v mestu: železniške postaje, pošto, telegraf in narodno banko.

Predsednik začasne vlade je zapustil njen sedež v Zimskem dvorcu in se umaknil v štab severnega poveljstva vojske v Pskov, da bi pridobil tamkajšnje enote za pohod na Petrograd in obračun z revolucionarji. Toda tudi te enote so mu odpovedale poslušnost.

9 Ibid., 286, 287.

10 Ibid., 315.

Spopad za tiskarno Trud 24. oktobra 1917 večina zgodovinarjev označuje za začetek oktobrske revolucije. Naslednje dejanje pred zmago revolucije je bila napeta razprava na vseruskem kongresu sovjetov v dvorcu Smoljni v Petrogradu 25. oktobra 1917 pozno zvečer. Na njem so z revolucijo obsedeni boljševiki z Leninom na čelu – na kongresu niso imeli večine, le 300 od 670 delegatov – poskušali prepričati delegate zmernih socialističnih strank, da mora kongres prevzeti oblast in strmoglaviti začasno vlado. Boljševike je podprlo levo krilo eserov, tako da so dobili večino. Medtem so rdeči gardisti, zvesti sledilci boljševiške politike, in nekatere vojaške enote skoraj brez odpora aretirali ministre začasne vlade. Ko so to izvedeli zmerni socialisti, eseri, menjševiki in še nekatere manjše skupine, ki so zagovarjali pogovore z vlado in nekak demokratičen kompromis, so protestno zapustili kongres. Boljševike so obtožili, da so izvedli državni udar, in jih postavili pred *fait a complit*.

Vodstva boljševikov to ni zmotilo. Na kongresu je sprejelo resolucijo, ki je oznanjala, da je oblast v Rusiji prevzel kongres sovjetov, in obljubljala takojšnjo sklenitev premirja na vseh frontah, prenos vse fevdalne in cerkvene zemlje brez odškodnine na kmečke komiteje, uvedbo popolne demokratizacije vojske, vzpostavitev delavskega nadzora nad industrijo, sklic ustavodajne skupščine, zagotovitev preskrbe mest z živežem ter zagotovitev vsem narodom, ki žive v Rusiji, pravico do samoodločbe. Na koncu zasedanja je kongres sovjetov izvolil revolucionarno vlado, ki jo je imenoval Svet ljudskih komisarjev. Sestavljali so jo samo boljševiki. Čez nekaj dni so v vlado vključili še nekaj predstavnikov zavezniških levih eserov. V oceni tega dejanja se lahko strinjamo s Pipesom: »Brezskrupulozni Lenin se je povzpел na oblast v splošni anarhiji, ki je vladala, h kateri je v marsičem sam pripomogel. Vsaki nezadovoljni skupini je obljubil, kar je hotela. Da bi pridobil kmete, je prevzel eserski program ‚podružabljenja zemlje‘. Med delavci je spodbujal sindikalistične težnje po delavskem nadzoru. Možem v uniformah je obetal mir. Etničnim manjšinam pa je ponujal narodno samoodločbo. Dejansko so bile vse te obljube v nasprotju z njegovim programom in kmalu za tem, ko so odslužile svojemu namenu – spodkopavanju Začasne vlade –, jih je prelomil.«¹¹

Prva najpomembnejša naloga, ki so si jo postavili boljševiki, je bila sklenitev miru s centralnimi silami. To je boljševikom prineslo nekaj simpatij doma in v tujini. Pozdravili so jih nemški socialdemokrati in pred novim letom 1918 predlagali Lenina in Trockega za Nobelovo nagrado za mir. Doma to boljševiško prizadevanje ni zadoščalo, da bi prepričalo množice, saj še ni moglo pokazati nobenega rezultata. Tako so se boljševiki na volitvah v konstituanto, ki so jih obljubljali pred revolucijo in v resoluciji kongresa sovjetov 25. oktobra 1917, slabo odrezali. Volitve so bile od 12. do 20. novembra (po starem ruskem julijanskem koledarju). Udeležba na volitvah je bila presenetljivo impresivna, rezultat pa za boljševike veliko razočaranje. Dobili so komaj eno četrtno glasov, skoraj dve tretjini pa stranka ruskega podeželja – eseri.¹² Obstajajo tudi drugačni podatki, ki govore celo o razmerju 4 : 1 v korist eserov (Pipes). To je postalo velika težava za nadaljnji obstoj boljševiške oblasti. Zato se je Lenin v

11 Pipes, *Kratka zgodovina ruske revolucije*, 454.

12 Janko Prunk, *Zgodovina Evrope v dobi racionalistične civilizacije 1775–2015* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015),

začetku januarja 1918 odločil, da takšno demokratično dumo razpusti. To je storil z makiavelistično utemeljitvijo, da je demokratična skupščina zelo dobra oblika oblasti v demokratičnih meščanskih državah, v Rusiji pa je oblast že v rokah delavskega razreda in njegovih organov – sovjetov, ki ne potrebujejo nobenega demokratičnega parlamenta več.

Zaradi tega Leninovega dejanja so se demokratično izvoljeni poslanci razpuščene ustavodajne skupščine (*dume*) začeli organizirati najprej za politični boj z boljševiki, ki je poleti 1918 prerasel v oboroženo triletno državljansko vojno.

To je nedvomno vplivalo na še večjo nepopustljivost boljševikov do vseh konkurentov in odkritih nasprotnikov, ki so jih začeli preganjati s politično in fizično represijo. Marca 1918 so zaradi Leninovega popuščanja pred zahtevami centralnih sil na mirovni konferenci v Brest-Litovsku iz vlade izstopili levi eseri in boljševiki so zavladali sami.

Kratka oznaka njihovega režima bi lahko bila vsestranski revolucionarni voluntarizem, ki ga je izvajala ena sama politična boljševiška stranka; vse druge so prepovedali. Gospodarstvo so popolnoma poddržavili in centralizirali. Nov boljševiški gospodarski aparat na terenu za to nalogo ni bil kvalificiran in ji ni bil kos. Prišlo je do krize v preskrbi mest. Boljševiki so jo poskušali reševati z revolucionarnim terorjem nad kmeti, ki so sabotirali prisilno oddajo pridelkov. Državljska vojna je zahtevala posebno skrb za vojsko, ki je imela prednostni položaj, saj je bila udarna pest obrambe boljševiške oblasti. Ta sistem so poimenovali vojni komunizem. Boljševiki so kmalu po prevzemu oblasti ustanovili tajno državno policijo Čeko z velikimi pooblastili. Uvedli so cenzuro in močno ideološko propagando. Metoda vladanja je bil vsestranski »rdeči teror«, kot ta sistem označujejo mnogi zgodovinarji. Morda najbolj lucidno oceno je podal Pipes, ki je zapisal, da je bil to sistem, ki ga svet še ni poznal in ki ni bil podoben nobenemu dotedanjemu vzorcu. »Šlo je za dvojno oblast: skrajno obliko diktature, ki jo je izvajala zasebna skupina – »partija« – za fasado ljudske samouprave, ki so jo predstavljali sovjeti. Za sistem je počasi prišla v uporabo oznaka totalitarizem.«¹³

Tak sistem je izzval ostro kritiko in popolno odklonilnost meščanske družbe na Zahodu pa tudi reformističnih socialističnih strank. Kritizirala ga je tudi najbolj prodorna socialistična teoretičarka na Zahodu, nemška socialistka Rosa Luxemburg.¹⁴ V treh mesecih – od oktobra do decembra 1918 – je letu dni boljševiške prakse posvetila imeniten kritičen politološki esej, v katerem je pokazala svojo analitično sposobnost. Z njo je s svojega levo socialističnega revolucionarnega stališča najprej pripisala boljševikom oziroma Leninu in Trockemu zgodovinsko zaslugo, da sta si prva na svetu upala tvegati z revolucijo in osvojiti oblast, ki naj bi delavstvu omogočila graditev socializma.

Nato je prešla na kritično vrednotenje Leninove oblasti, ki »se poslužuje le dekretov, diktatorskih pooblastil tovarniških nadzornikov, drakonskih kazni,

313.

¹³ Pipes, *Kratka zgodovina ruske revolucije*, 183.

¹⁴ Rosa Luxemburg, *Politische Schriften: III.*, ur. Ossip K. Flechtheim (Frankfurt: Europa Verlagsanstalt, 1970), 136.

strahovlade, kar pa je samo blažilo napačnega koncepta. Edina pot za prepород družbe je šola javnega življenja, neomejena široka demokracija in javno mnenje.«

Rosa Luxemburg je ugotovila, da v Rusiji vlada »diktatura, toda ne diktatura proletariata, ampak diktatura peščice politikov /.../ v smislu jakobinske vlade. /.../ Lenin in Trocki sta splošno ljudsko zastopstvo, ki je izšlo iz svobodnih volitev, razpustila in na mesto njega postavila sovjete. Toda z ukinitvijo političnega življenja v deželi mora vse bolj hrometi tudi življenje v sovjetih. Brez splošnih volitev, neoviranega tiska in svobode združevanja zamira življenje in postaja samo navidezno. Birokracija postaja edini dejaven element.«¹⁵

Rosa Luxemburg je opozorila, da je lahko revolucija samo uvodno dejanje za začetek graditve socialistične družbe, kjer pa mora revolucionarna oblast prisluhniti željam in pobudam ljudskih množic. Njena prodorna kritična ocena boljševiske prakse je obsegala tudi poudarek, da iz stiske, v katero je boljševice potisnila državljanska vojna, delajo čednost in jo določajo za teoretični temelj, ki ga kot model za posnemanje vsiljujejo vsem socialističnim strankam.¹⁶

Lenin je bil prepričan, da je ruska revolucija samo uvod v veliko vseevropsko socialistično revolucijo. Za njeno spodbujanje so boljševiski marca 1919 v Moskvi ustanovili novo Komunistično internacionalo, kratko imenovano Komintern. Sprva se je vanjo vključilo nekaj celotnih nacionalnih strank (npr. italijanska). V revolucionarni evforiji, ko je Rdeča armada poleti 1920 prodrla globoko na Poljsko in so se boljševiski tam in nato še v Nemčiji nadejali izbruha revolucije, je Lenin na II. kongresu Kominterne, ki je tedaj zasedal v Moskvi, vsilil resolucijo tako imenovanih 21 točk. Ta je zahtevala, da se levi revolucionarni socialisti doma odcepijo od svojih zmernih reformističnih tovarišev, ker bi jih lahko ti v primeru revolucionarnih razmer ovirali pri izvedbi revolucije. Ta sektaška voluntaristična poteza je imela usodne posledice za mednarodno delavsko gibanje – njegovo razklanost, ki ga je slabila ves čas med obema svetovnjima vojnama in še desetletja po drugi vojni.

Ko so boljševiski leta 1920 zmagali v državljanski vojni, je nastopila velika gospodarska kriza. Zaradi slabe preskrbe z živili v mestih, zaradi katere so najbolj trpeli delavci v industrijskih središčih, je delavstvo začelo protestirati in stavkati proti boljševiskom, ki jih je pripeljalo na oblast. Delavci so zahtevali svobodne sindikate in politični pluralizem socialističnih strank v sovjetih. Majhna skupina članov boljševiskega Centralnega komiteja, tako imenovana delavska opozicija (pravi delavec v CK je bil samo Aleksander Gavrilovič Šljapnikov), je poskušala ustreči stavkajočim, toda večina CK z Leninom je podprla nasilen obračun z delavci. Ko so delavci, predvsem tisti eserovski in anarhistični, marca 1921 zagrozili z generalno stavko, postavili barikade v Petrogradu in se zabarikadirali v vojni bazi Kronštad, je CK nadnje poslal Rdečo armado s topništvom. Rdeča armada je v krvavih bojih, ki so za zavzetje Kronštata potekali ves teden, strla delavski upor. Mrtvih je bilo več tisoč delavcev in to je bila moralna smrt tako imenovane delavske oblasti. Od tedaj dalje je

15 Ibid.

16 Ibid., 140.

boljševiški režim predstavljal le strankarsko birokratsko elito, čeprav se je s spretno intenzivno propagando poskušal prikazovati kot delavska vlada v delavski državi. Tej propagandi so nasedali mnogi levičarski revolucionarni delavci pa tudi tako usmerjeni intelektualci, organizirani v komunističnih strankah, ki so dolga leta verjeli v delavski značaj sovjetskega sistema in sledili politiki Sovjetske zveze.¹⁷

Pomembno zgodovinsko poglavje predstavlja še vpliv oktobrske revolucije na razvoj v Evropi in svetu. Lahko se strinjamo z nekaterimi modernimi zgodovinarji, ki oktobrsko revolucijo ocenjujejo za začetek »sodobne zgodovine«, kar je leta 1953 prvi zapisal kritični začetnik sodobnega zgodovinopisja, nemški zgodovinar Hans Rothfels. Njegov mlajši kolega, naš sodobnik Hagen Schulze, pa je oktobrsko revolucijo in vstop Združenih držav Amerike v prvo svetovno vojno istega leta imenoval kar »dve svetovni revoluciji«. ¹⁸

Res sta obe dejanji desetletja dolgo vplivali na zgodovinski razvoj in Evropi in svetu. Ruska revolucija v določenih pogledih pozitivno, v splošnem pa negativno ves čas obstoja boljševiškega sovjetskega sistema – kar tričetrt stoletja –, ZDA pa vplivajo že kar dobro stoletje in nič ne kaže, da bo njihov vpliv popustil.

Viri in literatura

- Berlin, Isaiah. *Freiheit: vier Versuche*. Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag, 2006.
- Bernecker, Walther L.. *Europa zwischen den Weltkriegen 1914–1945*. Stuttgart: UTB, 2002.
- Furet, François. *Minule Iluzije: esej o komunistični ideji 20. stoletja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Hildermeier, Manfred. *Die Russische Revolution 1905–1921*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1989.
- Luxemburg, Rosa. *Politische Schriften: III. Ur. Ossip K. Flechtheim*. Frankfurt: Europa Verlagsanstalt, 1970.
- Pipes, Richard. *Kratka zgodovina ruske revolucije*. Ljubljana: Študentska založba, 2011.
- Nikola Popović. »Predgovor.« V: Aleksandar Rabinovič, *Boljševici dolaze na vlast: revolucija 1917. u Petrogradu*, 29–39. Beograd: Vuk Karadžić, 1982.
- Prunk, Janko. *Zgodovina Evrope v dobi racionalistične civilizacije 1775–2015*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015.
- Rabinovič, Aleksandar. *Boljševici dolaze na vlast: revolucija 1917. u Petrogradu*. Beograd: Vuk Karadžić, 1982.
- Schulze, Hagen. *Phoenix Europa*. Berlin: Siedler Verlag, 1998.

¹⁷ Več o tem François Furet, *Minule Iluzije: esej o komunistični ideji 20. stoletja* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998).

¹⁸ Hagen Schulze, *Phoenix Europa* (Berlin: Siedler Verlag, 1998), 334.

Janko Prunk

SALUS REVOLUTIAE, ULTIMA LEX

SUMMARY

Russian Bolshevism was an ideological heir to the European revolutionary passion that had spread during the second stage of the French Revolution, in the period of the Jacobine Dictatorship between 1793 and 1794. However, the Bolsheviks implemented their agenda in a poorly-developed Russian bourgeois society at the beginning of the 20th century. They introduced a couple of typical Russian elements into Marxism: violent anarchist theory and practice without any democratic traditions.

The Russian Bolsheviks and their leader Vladimir Ilyich Ulyanov Lenin altered the fundamental Marx's supposition that the socialist revolution would be carried out by the industrial proletariat once it was numerous enough and as soon as it achieved class consciousness. The Bolshevik guideline was that a small, tight-knit centrally-organised political party could replace the proletariat in the realisation of a revolution. The Bolsheviks were outright fetishists for the Revolution. At their congress in London in 1903, they included an extremely unfortunate thesis in their resolution – "Salus revolutiae, ultima lex" – allowing for the restriction and breach of the fundamental citizens' rights, freedoms, and inviolability of human life in the name of the revolution, should the Party leaders so decide. This would eventually have severe consequences for socialism.

On such ideological grounds, in 1917 the Bolsheviks took over the power. The Bolshevik regime could be labelled, in short, as universal revolutionary voluntarism carried out by a single political Bolshevik party. All other parties were forbidden. The economy was completely nationalised and centralised. Richard Pipes wrote that this was a system, unprecedented in the world and completely unlike any of the previous models. "The power was twofold: an extreme form of dictatorship, carried out by a private group – 'the Party' – behind a façade of the people's self-government, represented by the soviets. The use of the designation 'totalitarianism' has gradually asserted itself for this system."

Such a system provoked severe criticism and total rejection in the Western bourgeois society, as well as in the reformist socialist parties. It was also criticised by the most insightful socialist theorist in the West, the German socialist Rosa Luxemburg. She emphasised that the right way to a rebirth of the society could only be ensured with a school of public life, an unlimited and broadest democracy and public opinion. She also emphasised that the revolution was but an introductory act in the construction of the socialist society, where the revolutionary power had to observe the wishes and initiatives of the people's masses.

After the uprising of sailors and workers in Kronstadt had been stifled in March 1921, the Bolshevik regime only represented the bureaucratic elite of the Party, even

though it attempted to present itself, by means of cunning and intense propaganda, as a government of workers in a state of workers. Many leftist revolutionary workers as well as leftist intellectuals organised in the Communist Parties fell for it, and kept believing in the workers' nature of the Soviet system as well as adhering to the Soviet Union politics.

The German historian Hans Rothfels was the first to write that the October Revolution could be seen as the beginning of "contemporary history". His younger colleague Hagen Schulze, on the other hand, referred to the October Revolution and the entry of the United States into World War I in the same year simply as "the two global revolutions". Both of these phenomena would indeed influence the historical development in Europe and the world for decades. In certain aspects, the Russian Revolution represented a positive influence, though generally speaking it was negative throughout the existence of the Bolshevik system of soviets – for as long as three quarters of a century. The United States of America, on the other hand, have exerted their influence for over a hundred years, and there are no indications that their influence might wane any time soon.